

Lauaxeta, modernitateko poeta

Jon KORTAZAR

1.- Kontzeptua argitzen

Barkatuko didazue, baina Esteban Urkiaga, Lauaxeta (1905-1937) idazleari buruz hitz egin behar dudan honetan, Jose Maria Agirre, Lizardi (1896-1933) poetari buruz hitz egiten hastea, hain zuzen ere nahiko zabalik uzten digulako adibidea modernitatea zer den adierazteko.

1932. urtean Lizardik *Biotz-Begietan* poema liburua plazaratu zuenean, propaganda egiteko asmoz, publizitate testu bat jarri zion, faja txiki bat:

“Ensayo de modernidad en una de las lenguas más viejas del mundo. Si el fenómeno de su floración en el siglo del comunismo y del cubismo te interesa, Léeme”.

Genettek adierazi duen bezala, oso kontuan hartu behar dira paratestuak, hau da, liburuaren inguruan jartzen den informazioa, zeren esaldi nîmiño horretan, irakurtzen jakinez gero behintzat, irakurtzen dugun hori euskal poeta baten autopoetikarik garbiena dela esan dezakegu. Beraz oso serio tratatzekoa da, eta ez alde batera uztekoa. Testuak esaten duena baino gehiago dio, interpretazio bideak zabaltzen diren uean.

Hiru baieztapen daude aipatu ditugun esaldi horietan:

- Batetik, komunismoaren eta kubismoaren mendea, hau da abangoardia artistikoaren mendetzat jotzen du bere garaia, Jose Aristimuño, Aitzolen (1896-1936) irakasbideetatik zekiten zer zen abangoardia, eta bazuten European berriketan jaiotakoak ziren

mugimenduen berri. Bidenabar, Lizardik bere burua hortik aparte ikusten du: bera ez da komunista eta ez dio abangoardiari –kubismoari– jarraitzen.

- Bestetik, herri hizkera minorizatuena berpiztea egitea da berea; poesia egiten da herriaren hizkera indartzeko, herria berpizteko, nahi bada; literatura nazionalaren bidea oso garbi dute idazleok, baina era berean, literatura eta poesiarena ere bai, zeren auke-ratzen duten bidea, bidé sinbolista –esan nahi da, modernista– da: joera horrek herrikoa eta unibertsala lotu nahi ditu. Baina garai hartan bazen herrikoa eta unibertsala lotu nahirik zebilen mugimendu bat, oso zabaldua: hain zuzen ere modernismoa, sinbolismoaren ezpal espainiarra. Lizardik, era isilean baino ez bada ere, bere burua modernistatzat edo, hobeto, sinbolistatzat jotzen du.
- Azkenik, Lizardiren lana “Modernitate saio” bat da. Eta hemen bidea zabaldu beharrean nago. Egia da “saio” hitza nahiko gar-bia dela testuinguru horretan; beraz, modernitatearen barnean kokatzen da edo juxtu modernitateira iristeko, baina heldu gabe, saio bat da Lizardirena. “Saio” hitz horren presentzia dela eta, gure inguruko kritiko batzuk, Iñaki Aldekoak, adibidez, defendatu du ez direla euskal modernistak idazle modernoak, modernita-tearen bidean aurkitzen direnak baino. Baina, eztabaidak eta zertzelada guztiak behar badira ere, modernitatearen barnean diren poetak ditugu Lizardi eta Lauaxeta, hitzaldi honetan eman-go ditudan frogengatik.

Hiru baieztapen horiek oso garrantzitsuak dira euskal literatura-ren garapena ulertzeko. Baina zer da Modernitatea, nola uztartzen du Lizardik bere lana, nola kokatzen du euskal literatura Europako litera-turan? Octavio Pazek adierazi duenez, Modernitatea berritasunaren alde egiten den apustua dugu, iragana ukatzeko asmoz, iragana gainditzeko asmoz iraganaren ukazio nagusiagatik; ukazio hori behin eta berrirokoa da. Jarrera horrek denboraren abiadura azkarra dakar, iragana gero eta lasterrago ukatzen baita, gero eta gutxiago irauten baitu. Horrek aurrerapenaren kontzeptua dakar berekin. Abiadurak dakar aurrerapena; gizakiok gero eta helduagoak, jakintsuagoak, tek-nifikatuagoak, hobeak gara. XIX. mendean Europara bisitari gisa eto-rritako ekialdeko zenbait bidaiarik horixe azpimarratu zuten, europa-rrak denbora zuzen eta gero eta abiadura handiagoz zihoala sinesten

zutela, eta ideia hori arrotza zitzaien, ekialdekoentzat denbora behin eta berriro errepikatzen zelako naturaren zikloan, urtarroetan.

Modernitatearen kontzeptutik literatura modernoaren kontzeptura igarotzen bagara, esan dezakegu literatura modernoa aurrekoa ukatzen duena dela, berritasuna maite duena. Baina hori esatea ez da asko esatea. Begira dezagun orain astiroago eta zehatzago nola gauzatzen den Europako literatura modernoa. Horretarako hiru pauso emango ditugu, beti ere Octavio Paz-en bideari jarraiki.

- 1) Literatura modernoan elkarrizketa kontraesankor bi gertatzen dira, eta horrela gauzatu da literatura modernoa. Batetik, literatura eta errealitatea dela-eta elkarrizketa bi hasten dira, erlijio kristauaren alde (Bitoriano Gandiaga, adibidez) eta erlijio kristauaren aurka (Jon Mirande, adibidez), eta iraultzaren alde (surrealistak Errusiako iraultzaren alde jarriko dira, eta gure artean errealismo sozialak ere antzeko bideak erabiliko ditu) eta iraultzaren aurka (garbi dago iraultza sozialen aurka agertu zirela euskal zenbait idazle, batez ere nazionalismoaren alde egin zutenak, esan dugu gorago Lizardik ez zuela ikusten bere burua abangoardiaren barnean). Eta tirabira horietan gertatu da Modernitatea. Bestetik, idazleek testu barnean aukeratu beharko dute analogiaren alde egiten duten ala ironiaren alde.

Analogia zera da: hizkuntza bat erabiliz beste zerbait adieraztea. Adibidez, erloju analogikoek espazioaren bitartez, erlojuaren orratzek ibilitako espazioaren bidez, adierazten dute denbora; ez da hori gertatzen erloju digitaletan. Analogia, berez hiru zertzeladatan definitu dezakegu. Hizkuntza bat da, metafora erabiltzen duena; beraz, zerbait esanez (urrea) beste zerbait adierazten du (garia, adibidez); horrela, analogia hizkuntza estetiko batean oinarritzen da. Eta, azken batean, sinesten du errealitatea bitan bananduta dagoela: guk bizi dugun mundua, itxuraz beterik dagoena, eta beste mundu bat, ideala, gure hizkuntzaren bidez adierazi dezakeguna (hitz hauek erabiliz beste hura adierazi dezakegu). Denborari buruzko kontzeptu bat ere bada, denbora linealean sinesten duena, aurrera goazela uste duena; noiz edo noiz infinitua, betikotasuna lortuko dugula uste dute analogia erabiltzen dutenek. Azkenik, utopian sinesten du. Ironiak, aldiz, adierazten du analogiak asmatu duen mundu eder horretan ez duela kontuan hartzen heriotza, eta heriotza badela esanez hasi-

ko litzateke ironiaren pentsakizuna. Hizkuntzari dagokionez, eguneroko hizkuntzan oinarrituz egingo luke poesia. Denborari dagokionez, denbora biribilean sinesten du, eta gizakiak behin eta berriro huts berak errepikatzen dituela uste du; ez du ikusten inongo aurrerapenik. Azkenik, ez du utopian sinesten. Euskal poesiaren historia adar blok kontuan hartuz ikus dezakegu: lehen pauso batean analogia izango genuke, edertasunaren idealismoa, Lizardiren eta Lauaxetaren lanaren bidez, biek uste baitute azkenean, heriotzaren ostean, badagoela mundu ideal bat eta Jainkoa zain daukatela. Ideia horren aurka Jon Mirande agertuko da, utopiarik ez dagoela adieraziz, baina hizkuntza estetikoa (analogikoa) erabiliz, hala ere. Gabriel Aresti beste eredu bat izango dugu; harengan utopia presente dago, baina hizkuntza, alderantziz, egunerokoa izango da.

- 2) Modernitatean garatzen den literatura ulertzeko, beste kontu bat izan behar dugu garbi. Modernitatean hiru iraultza poetiko (esan nahi da, literario) gertatu ziren. Hau guztia ulertzeko, berriro errepikatu beharko nuke gorago aipaturiko ideia: Modernitatearen azpian idealismoa dago, etengabe agertuz. Idealismoarentzat errealitatea bitan banatzen da: eguneroko errealitatea, berez faltsua, eta ideala (egia, eder eta on) guztiz egiazkoa. Poetak bigarren honen bila joan beharko luke. Idealismoa Modernitatearen literatura guztiaren azpian dago.

Lehen iraultza poetikoa idealismoa puri-purian dagoenean gertatzen da, eta erromantizismoa gailentzen da. Erromantizismoa (1789-1830 gutxi gorabehera) idealismoaren espresio literarioa da, mundu berri bat maite dutenen espresioa, eta Ingalaterran eta Alemanian gertatzen da batez ere. Denbora aurrera doala, erromantizismoa baretu egin zen, eta ahuldu eta topiko bihurtu. Idazleak idealismora itzultzen direnean sortzen da bigarren iraultza poetikoa: Sinbolismoa (1860-1890, gutxi gorabehera), eta hori Frantzian gertatzen da, batez ere, eta ondoren Europako mendebaldera zabaldu. Errusian iraultza Komunista gertatzen denean sortzen da hirugarren iraultza poetikoa (1917-1940): abangoardien garaia da.

- 3) Sinbolismoa European zehar zabaltzen denean, izen bat baino gehiago hartzen ditu. Espainian Modernismo deitzen diote, eta Euskal Herrian kokatzen denean ez daukagu izenik, baina Lizar-

dik eta Lauaxetak egiten dutena sinbolismoaren eta modernismoaren hiz-kuntza analogikoaren birplanteamendu bat besterik ez da, postsinbolismo bat azkenean.

Lizardik gorago aipaturiko fajatxo horretan esaten duenean ez dela abangoardiazalea, era berean esaten ari da sinbolismoan kokatzen duela bere burua: herri hizkuntza unibertsal bihurtu nahian dabilela eta, beraz, bigarren iraultza poetikoaren barnean kokatzen duela bere poesia.

Modernitatea, beraz, berritasunaren alde egitea litzateke, eta, neurri batean, idealismoaren jarraitzaile den neurrian behintzat, burgesiak sortu duen mundua aldatzera letorke. Manuel Machadok esaten zuen moduan, Modernismoa (sinbolismoak Espainian hartzen duen izena, ez ahaztu hau) ez da idazkera bat, baizik eta bizitza aldatzeko egiten den ahalegina, burgesiaren aurkako jarrera bat.

Hiru iraultzek ezaugarri bat dute batera: mundu hobea bat nahi dute, egunerokotasunean ez dagoena, baina orain begirada ez da iraganera bihurtzen (Modernitate aurrean gertatzen zen bezala), baizik eta etorkizunera.

2.- Modernitatearen poesia.

Analogiaren poesia: Lauaxeta

Ekarri dezagun orain begirada Esteban Urkiaga, Lauaxetaren lanera. 1931. urtean Elorrión egindako mitin batean, Lauaxetak esaldi hauek botatzen ditu:

“Como joven tengo esperanza en la juventud. Sí aquí estáis los ancianos. Gracias a vuestro valor nos sentimos hoy nacionalistas vascos pero en vosotros perduran los egoísmos, las perversiones, no lleváis el alma abierta como los jóvenes que sueñan un sueño de eternidad y grandeza” (X.X.: “El acto del domingo”. *Euzkadi*, 25/05/31).

Zer esaten ari da Lauaxeta? Bada iragana ukatzen, eta, ideologia-aztarnen gainetik, bere joera bat zabaltzen ari da gure poeta, hain zuzen ere analogiaren eta idealismoaren planteamendua dago hor agerian: zaharrek mundua maite izan dute, eta horregatik agertzen dira egoismoaren aldean, materialismoaren aldean, eta gazteek, os-

tera, beste mundu bat (ametssezko mundua) maite dute. Egia da testuingurua politikoa dela, eta politikaren aldetik ulertu behar dela testuak dioena, baina era berean, politikaz gain bizitzan mantentzen den jarrera bati erantzuten diola esaldiak.

Igaro gaitezen poesiara nahi bada, eta *Bide barrijak* (1931) zabalduz gero topo egiten dugu bertso sail argigarri batekin:

“Zer dodan eztakit, baña gexo nago:
gorputza aul daukot, gogua ariago.
Arratsari nago... Itxas urdiñari,
Lanari el-ezin, soilik ametsari”.

Liburuko lehen bertsoak dira eta berriro beste autopoeitika bat dugu, ondoren hobeto aztertuko ditugunak. Hasteko, bada hitz berezi bat azaldu beharko genukeena: “gaixo”. Garbi dagoenez, ez da “gaixo”, itzulpenak askoz ere hobeki lotzen du esanahia malenkonia-rekin, hain zuzen ere poeta modernistak zuen bizitza jarrera jakin batekin, munduak, materiak, lanak ez dute bere gogoa betetzen, eta beste zerbait nahi du, maite du poetak: ametsa. Gorputza/gogoa, lana/ametsa: hona hemen kontrajarpen nagusiak gure modernitatean. Analogia maite duten poetengan behintzat.

Horago azaldu dugun bezala, Analogiaren poesian kokatuko du bere lana Esteban Urkiaga, Lauaxetak (1905-1937). Horrek esan nahi du Modernitatearen poesian mugitzen den poetaren lana irakurtzera goazela. Ez zuen askorik idatzi: Liburu bi argitaratu zituen Lauaxetak: *Bide barrijak* (1931), *Arrats beran* (1935). Egia da beste poema batzuk argitaratu zituela aldizkarietan barreiatu, eta, epikak tentaturik, genero horretako poema bat idatzi zuen mungiarrek, eta bukatu arren ere ez zuen ezagutzera eman eta galdutzat dugu. Kontua da lan urri horren bidez saiatu zela euskal poesia Europan egiten zen poesia molde baten mailara igotzen.

Modernitatearen lehen iraultza poetikoa Diderot-ek poetei ilunak izateko gomendioa egiten dienean hasten da. XVIII. mende arte elizak gizakiaren barne joerak hesi baten barnean edukitzeko joera izan zuen. Baina XIX. mendearen hasieran ideologia askatzen hasten da. Rousseauk garbi adierazi zuen mundu biren artean mugitzen dela gizakia: alde batetik, kanpo mundua du, erlojuaren menpe duena, Lauaxetaren “lana”, eta, bestetik, barne-mundua irudimenaren tokia dena, Lauaxetak “soilik ametsari” hitzekin adieraziko duena. Beraz,

mundua eta nitasuna bananduta agertzen dira haren ideietan. Bihotza alde batetik, eta begia bestetik, Lizardik esango zukeen moduan.

Modernitatearen bigarren iraultza poetikoa, ikusi dugunez, sinbolismoa da, Espainian modernismoaren izena hartuko duena. Zertan da Lauaxeta modernista, edo postsinbolista? Non igartzen zaio joera hori?

1) Analogiaren ideia: errealtatea bitan bananduta dago, platoniko berriek esango zuketan moduan, eta alde batean kokatzen da egunerokotasuna, lehorra eta iharra, eta beste aldean edertasuna eta eternitatea. Mundu horiek hizkuntza poetikoaren metaforaren bidez elkartzen dira, hori baita azken batean metafora, izen baten bidez beste zerbait izendatzea. Gure eguneroko hizkuntzaren bidez, edertasunaren eta eternitatearen errealtatea adierazi nahi zuten poetok. Lauaxeta irakurritz ikusiko dugu nola haren hitzek beste zerbait (edertasuna, beste mundua, zadorra, misterioa) adierazteko gogoia erakusten duen. Izadiatz ari bada, denboraren joanaz hitz egiteko izango da. Sinboloek, metaforek ezkutuan dagoen misterio bat ezagutzera eramango gaituzte, eta bide horretatik Lauaxetak *Arrats beran* (1935) liburuari jartzen dion hitzaurrea irakurtzea besterik ez dago:

“Ludi [Lur] onen bestaldez loratzen diran landaraen usañak goxalde bakotzak dardidaz. Auxe da neure sakona!”.

Usain hori da berak adierazi nahi duena: misterioa (“zadorra” berak esaten duen moduan, edo “sakona” hemen esaten den moduan) azaltzea bere poesiaren gune bihurtu du. Zer da misterioa baina? Azken batean heriotza zer den ulertzea, heriotzaren ondoren zer dagoen azaltzea. Heriotza, denboraren etengabeko joana, irautearen eta hil beharraren misterioa. Modernitatearen ideia nagusi bat Jainkoaren heriotza izango da. Ez da hori euskal letretan zuzen-zuzenean sinetsiko (ez behintzat Mirandek poesia idatzi arte). Baina heriotza den misterioaren aurrean joera desberdinak gertatzen dira.

Heriotzaren gaia maiz aipatzen du Lauaxetak. Har dezagun, adibidez, “Gazte gexua”. Basora, izadira bere pentsakizuna esatera doan pertsonaia gazteak, heriotzaren, edo bestela nahi bada, denboraren jarioaren gaiari buruz zabaltzen du bere pentsakizuna:

"Samiñez nator zeugana, maite zaitudan basua:
orbelen jauste mindubak diraust erijotz arua [...]
Bekoki onek dagerren maitasunezko lilura
Ezin illundu dagike erijotzaren laztanak.
Ariñik duaz obira zerubak maite dauzanak".

Topikoz eta hizkuntza erromantikoz osatzen da, sinbolismoaren joeraz baino gehiago hemengo hizkuntza eta poeman, garbi azaltzen du Lauaxetak heriotzaren gaia bere poesiaren gunean aurkitzen dela. Nahikoa dugu hainbat poemaren izenburuak irakurtzea: "Arotzak", "Ludi ameskorra", "Goguaeren eresija", "Betikorra", "Bere illobijan", "Artxanda ganian", eta heriotzaren aurkakoa den "Ezilkortasuna" edo "Iltxasoral". Egia da, hala ere, desberdinak direla tonuak *Bide barrijak* liburuan eta *Arrats Beran*. Lehena erromantikoagoa da, beste sinbolistagoa, modernistagoa; lehenean esan egiten da, bigarreanean argumentuen eta kontakizunen bidez, iradoki. Baina beti heriotzak sortzen dion larriduraz ari da, esna nahi duela adierazten.

Nola lortu baina bizitzan atsedena, nola ulertu "zadorra", heriotzaren gakoa? Modu asko daude. Poetaren zentzua aldatu egiten da liburuz liburu. Lehenean Jainkoaren presentzia garbia da, eta Jainkoak azaltzen du zadorra "Jaunagan atsedena" deituriko poeman:

"Bijotzari: –Badakik Urtzi jauna non dan?–
–Ixatez ludi barna, maitez gixon baitan.–
Sakona argitu yatan..., oro ulerkorra;
Igar neban gixonen barruko zadorra"

Baina agnostikoa denari, edo Jainko kristauarengan sinesten ez duenari, poema egiten dio Lauaxetak: "Sinestebakuarena", eta jolas-tu egiten du eternitatea maitasunean eta gatzarora gozatuz aurkitzen dela adieraziz. Irtenbide eta erantzun desberdina da Lauaxetak ematen duena. Baina jarrera bera da. Beste mundua den hori, edertasuna, egia eta ona den hori metaforaren bidez, hangoaz hemengo hitzekin adieraziz, egiten da analogia.

Hizkuntza poetikoaren iradokizuna da Lauaxetak bilatzen duena, eta iradokizun hori Lauaxetak garbi azaldu zuen, bere poesiaren helburu nagusizat iradokizuna aipatzen zuelarik:

"Izkiño [Letrillas] oneik ulertu gura dauzanak bein baño geyago
irakurri begiz.Oraingo tankeran egiñak dira, itzetan diñuena baño

zerbait geyago azaldu nayez. Irakurliaren gogoetan berein gogai sortarazteko (sugerir) jayo dira”.

Sorrarazi eta iradoki gauza bat eta bera ez badira ere, garbi dago zein den Lauaxetaren poetikaren helburu nagusia: batetik, “itzetan diñuena baño zerbait geyago azaldu”, beraz, metaforen eta sinboloen bidez beste zerbait adieraztea, eta iradokizuna bilatzea.

2) Erotismoa. Modernitatearentzat gorputzaren agerpena eta, bide beretik, erotismoarena, oso gai esanguratsua zen, baina ez berez, baizik eta erotismoaren bidez “zadorra”, misterioa ulertzeko jakintza bide gisa erabili zutelako. Lizardiren erotismoa aztertu izan da gure artean, eta egia da ez duela erotismoa era sotil eta metaforikoaren bidez baino agertzen. Baina garai hartako erotismoa adierazteko bazegoen topiko bat: baratzearen erdian edo basoaren erdian zain zegoen neskatxaren irudia, eta Lauaxetak, nahi bada oso joera neoklasikoan, idillikoan hobeto, baina maiz aipatu du izadian aurkitzen den neskatxaren irudia: “Zaurija”, “Zelayetakua”, “Zelayan”. Berriro erromantizismoaren pean *Bide barrjak* liburuan maitasunaren galeraz hitz egingo du Lauaxetak: “Itauna”, “Erantzuna”, “Lied”, “Ezkontza-eguna”, eta betez ere, maitasunaren idealizazioa den “Maitale kutuna”. *Arrats Beran* liburuan, ostera, erotismoak askoz ere presentzia handia izango du, bertan maitasuna heriotzaren garailea dela adierazten baita. Erotismoa sinestesietan agertzen du Lauaxetak, koloretan, usainetan, emakumeen irudi metaforizatuetan... Baina noizbait zuzenagoa da, erotismoa, bizi-gozamena, denboraren jarioaz ahazteko bide gisa proposatzen duenean:

“iBixitzan
zoruntsu gadixan
bihar dogunaren gauzezal
Kanteak,
Ardau-edontzjak
Eta mattasun baten poza”.

Lauaxetak erabiltzen dituen sinboloak irakurritz gero, ikusiko dugu maitasunak nola lotzen duen denbora (“Boluxu zurija”), eta alderantziz, maitasunik gabe geratzen den andereak nola ezin duen denboraren larria gainetik kendu (“Ezkontza goxa”).

3) Melankolia. Honela hasten da Lauaxetaren lan poetiko osoa, *Bide barrjak* liburuko lehen bertsoa baita berau:

“Zer dodan eztakit, baña gexo nago:
gorputza aul daukot, gogua ariago.
Arratsari nago..., itxas-urdiñari,
lanari el-ezin, soilik ametsari”.

Zer da gaixotasun hori? Zer da lanari heldu ezin, eta ametsari heldu behar hori? Modernismoak eta Modernitateak bultzatu zuten arima-joera nagusia: melankolia. Poeta ez da egoki sentitzen mundu honetan (“lanari heldu ezin”), ez du giro hor; bai, ordea, ametsean; ametsari heldu nahirik dabil. Mundu honetatik aparte, mundu honetatik desterruan eta beste mundu baten ametsean bizi da. Hori da melankolia...

Horregatik jotzen du idealetara, ideia berrien bidez mundua aldatu nahi da, eta “iltxasora!” bezalako poema baikor batek argi uzten du zein den Lauaxetak agertzen duen entusiasmoa garai historikoaren aurrean:

“Odiseu barri gara, lamiñik ezta baña,
emen sortuba ezta Aprodite liraña.
Geure abenda antzo pioneer gaste gara”.

Baina idealak beti mendian daude, izadian, hiritik urrun, lanetik urrun. Eta gai azalduko duten poema garbi daude: “Artxanda gania”, baina batez ere, “Mendijetara”, Lizardi gogora ekartzen duen poema:

“Urrun giz-otsetatik, menditara nua,
leyak ba loitzen dabe garbi dan gogua”.

Poeta biongan agertuko da gora joan nahi izugarri bat, gorantz, argia bizi den tokirantz, idealerantz, eta, kristaua izanez gero, Jainkoarenganantz... Ideala beti goian dago, horregatik mendia sinbolo nagusi bihurtzen da.

Juan Ramón Jiménez-ek idatzi zuen moduan,

“Los sentimientos son casi siempre una cuestión atmosférica. Un grado más o menos de temperatura, un viento más o menos sutil, una luz más o menos de oro determina un estado del alma”.

Sentimenduak izadiarekin bildurik agertzen dira. Horregatik da hain garrantzitsua mendia: han argia argiagoa delako, han haizearen izaera beste era batekoa. Eta orain konpara ditzakegu Juan Ramón Jiménez-en ohar horretan agertzen diren izenak, Lauaxetak bere poemetan erabilitako haizeekin eta urre kolorearekin... Bat datoz pertsonaia biak: izadiak sentimendua sortzen du, eta gehien sortzen duena melankolia da, beste mundu baten itxaropena eta desioa...

4) **Modernismoan** gai nagusia izango da poetaren irudia. Irudi nagusi bi agertzen dira: poeta elitistarena eta poeta bohemiarena, hau da, poeta madarikatuak, gizartea ukatzen dutenak, eta, beraz, oso gaizki biziko direnak. Gure euskal poetengana begiratzen badugu, garbiro agertuko da ez direla idazle bohemiak, onartu egiten dutela tokatu zaien gizartea. Lizardi burges bat da, lantegi bateko gerentea, poemak bulegoan idazten dituena, baina, norbait sartuz gero, karpeta batekin estaltzen eta ezkututzen dituena. Lauaxetaren jatorria umilagoa izan arren, hiriko erdi mailako klaseetan sartu den kazetari gisa lortzen du soldata. Baina, haiengan presente egongo da Erromantizismotik datorren poetaren irudia: XIX. mendean poeta erlijio berri bateko apaiza bazen, XX. mendean poetak, sinboloen esanahia ezagutzen dutenez, jende arruntaren gainetik ("masa" hitza erabiltzen zuten jende multzo arrunta deitzeko) jartzen dira; beraz, elitismoan. Eta hori mila zertzeladatan agertzen da: janzteko moduan, bizitzeko moduan; Lizardi eta Lauaxetaren argazki dotore horiek ikustea besterik ez dago, horretaz jabetzeko. Baina horrezaz gain, baieztapen garbiak daude bide horretatik: Lauaxetak, adibidez, garbi adieraziko du: "Bestek entzuten ez duten egal otsa" entzuten duela poetak, eta besteek ez dakitena dakiela poetak. Horregatik, adibidez, intelektualek zeregin handia izan zuten politikan, besteek ez zekitena baitzekiten eurek, eta, beraz, gizartearen norabidea asmatzeko gaitzat baitzeuzkaten beren buruak. Lizardik ere hitz zehatzekin adierazi zuen zein helburu zuen poetak: herriaren abangoardia izatea. Eta Aitzolek ere herriaren aurretik joateko mandatua eman zien. Elitean kokatzen dira, bada, poetak, besteek ez dakitena jakinez: hau da, ideala zer den, zer komeni zaion gizarteari, ederrago, izpiritualago, hobe bihurtzeko... Hortik dator, bada, gizarte zaharraren ukazioa, esan nahi da, burgesiaren materialismoaren menpe dagoen gizartearen aurkako baieztapenak, eta idealaren alde egindako mol-

dapena, Lauaxetaren mitinean ikusi dugun bezala. Horregatik aipatzen dira "leyak", hain zuzen hirian gertatzen den historia, bataren eta bestearen artean gizartean gertatzen den lehia.

5) **Burgesiak** bultzaturiko errealismoaren, materialismoaren eta positibismoaren aurka, modernismoak baieztatu du benetako errealtate ezkutu horretara sinboloen bidez heltzen dela. Sinboloa ahalmen iradokitzaila, magikoa, misteriotsua duen irudia da. Sinboloaren bidez, benetako Niaren barne izaera adierazi nahi da, begien bidez bihotzari buruz hitz egin.

6) **Irudimenak** zerikusi handia du poesia mota horretan: gauza berriak irudikatu behar dira, eta hizkuntza berri bat ere sortu behar da. Horregatik dira Lauaxetarenak "bide barriak", nahiz eta agian, ez dagoen hor "berri" askorik, esan nahi dut, azken batean Lauaxetak eskaintzen duena zera da: XIX. mendetik aurrera Europako poesiak egin zuen bidearen eta hizkuntza poetikoaren sintesi nagusi bat, laburpen osatua. Irudimenak lan berezia du literatur obran: munduan zatikaturik ematen diren materialak bildu egiten ditu, eta osatu, eta batasunez eman, lan literarioan. Barnetik mundu berria sortzen da.

7) **Musikaren garrantzia.** Barne mundua adierazi nahi zuten modernistek, eta hori Lizardiren kasuan garbiago badago ere, Lauaxetak askotan jotzen du kanpo munduaren deskribapena egitera. Ez da dudarik barne mundua adierazteko musika ezinbestekoa zela. Musikaren forma desberdinak erabili zituzten modernistek, batzuek gurago zuten sinfonien erara idatzitako poemak egin, eta Lauaxetak herri musikaren aztarnak agerian jarriko ditu, ritornelloaren bidez, errepikapenen bitartez. Baina musikaren erabileran errekurtsu nagusia aliterazioa da.

Agian traketsa edo gogorra da Lauaxeta aliterazioa erabiltzeko orduan, silaba trabatu gehiegi erabiltzen baititu, baina bizkaitarrak garrantzia ematen dio hiztegiaren aukeraketari ("sastakai" argi hori), Baudelaire poeta sinbolistak agindu zuen bidetik. Hitzen aukeraketan berezia da idazlea, baina ez horrenbeste hitzak josi behar dituen...

8) Prerrafaeliten lilura. XIX. mendean Britainia Handian pintore talde batek prerrafaelismoaren izenarekin eskola bat sortu zuen: Rossetti, Everett Millais, Holman Hunt pintoreak talde hartako partaideak izan ziren, eta pintura haietan edertasunaren irudi bat agertzen zen: emakumeak, argalak eta garaiak; argia, oso garbia; irudiaren marra, ongi azaldua... mundu eder bat izadian adierazteko forma. Lauaxeta-
ren olerkia pinturarekin lotu beharko bagenu, nik ez nuke dudarik egingo: batetik, prerrafaelitak daude, beren mundu piktoriko zuzenarekin; eta bestetik, euskaldunen artean, agian Aurelio Artetaren pintura legoke, mundu berri baten agerpena adierazten ("Langille eraildu bati")

9) Hiriaren eta izadiaren arteko banaketa. Modernismoak izadia maite du, idealistek eta erromantikoek egin zuten moduan. Eta hiria ez dute begi onez ikusiko; batetik, burgesiaren eremua delako: hiri industrialak burgesiak sortu du, osasun faltarekin, jende pilaketarekin, zaratarekin, eta arintasunarekin. Poetek izadia maiteko dute. Ikusi dugu Lauaxeta Artxanda gainean hiriari bizkarra ematen. Banaketak egiteko orduan, ez da nahikoa adieraztea hiria burgesiaren mugimenduaren sinboloa dela, eta izadia iraunkortasunarena, baizik eta izadiaren sakralizazioa ere oso kontuan hartu beharko da. Hiria negozioren tokia da, "nec otium", atseginaren ukazioa, eta izadia, beraz, "otium" pentsakorraren toki bihurturik dago. Askotan eta oso agerian ikus dezakegu hori gure euskal poetaren lanetan.

Eta Lauaxetari buruzko hitzaldi hau bukatzeko, amai dezagun hasi dugun bezala, Lizardi aipatuz. Lizardi "Bultzi leyotik" begiratzen ari denean, Juan Ramon Jiménezen poema baten usain ukalezina duen poeman ("Guipúzcoa" deituriko poemarena), trenean doa, burgesiak sorturiko sinbolo nagusiaren barruan, agian negozioetara. Eta bultzi leihotik, nekazaria ikusiko du. Bera, ordea, "Zoro" doa "zoro" doan trenean. Eta esanguratsua da halaber, ikustea nola kalifikatzen den behea: esan nahi da, ibarra:

"Bañan... ezin:
beeko bear goriak
narama..."

"Beeko bear goriak": behean behar goria dago, goian atsegin berdea, beraz. Esanguratsua da, era berean, poema 1929. urtean

argitaratu zuenean, Lizardik jarri zuen bertsoa gogoratzea: "beeko bizitz gorriak": bizitza neketsua, behean dago, hirian, industrian, negozioan; eta lasaitasuna eta bakea izadian, goian...

Lauaxetak ere antzeko joerak adieraziko ditu bere "Artxanda ganian" poeman: Bilbori atzea emanaz, Txorierri aldera begiratzen du poetak, eta ez hirira. Noski, hiria industriarekin loturik dago. Eta industriak gauzen edertasuna berdindu egiten du: gauzak era masiboan egiten direnean, maitasun barik egiten dira, objektu bakoitzari asti nahikorik eman gabe, artisauren maitasuna eman gabe. Horregatik, objektu txikiek, artisauek "artez" egindakoeak, gauza bereziek, garrantzia izango dute poesia honetan. Nola ahaztu, zentzu horretan, Lauaxetaren "Sevresko murkua"? Hiriri muzin egiten diote, baina industria toki den neurrian. Hiri hori ederra denean, edo Erdi Arokoa denean (Brujasen kasua, Venecia), edo burgesiaren bizi gogoaren erakusgarri denean, kosmopolita denean, onartu egiten da. Eta kosmopolitismoaren zeinua izango genuke, Lizardiren "Parisko Txolarrera" edo Lauaxetak aipaturiko beste objektu kosmopolita: "Sevres'ko murkua". "Langille eraildu bati" poeman agerturiko Bizkaiko Ezkerraldeko meatzaria da langilez beteriko giro hiritar batean kokaturiko ia poema bakarra garai horretan. Baina, jakina denez, poema berandukoa da, eta García Lorcaren eraginez idatzitakoa, eta, beharbada, Lauaxetaren beste garai bateko adibidea. Gainera, kontuan hartu behar da Lauaxetak –eta ia euskal poesia osoak – gerra aurrean abangoardiaren aipamen metaforiko bakarra egiten duela poema horren bidez.

Modernitatearen idazkera poetikoa tentsio batean bizi da, Burgesa izanik, baina beste mundu bat amesturik... Hirian, hiriko "bizitza gorrian", hiriko "leyan", baina izadia amesturik.